

КОЗЛЕНКО О. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності

(Одеський державний університет

внутрішніх справ)

ORCID ID: 0009-0005-7749-3717

УДК 351.74:343.1(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.102>

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

В статті досліджено права та обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. У процесі дослідження встановлено, що правовий статус підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, включає широке коло повноважень, таких як проведення негласних заходів, збирання інформації, необхідної для попередження та розкриття злочинів, а також взаємодію з іншими правоохоронними органами. Ця діяльність здійснюється спеціалізованими підрозділами, які мають особливий статус, спеціальні повноваження та доступ до конфіденційної інформації, що чітко базується на нормативно-правовій основі, яка визначає їх права, обов'язки, обмеження та відповідальність. Водночас ефективність роботи залежить не лише від законодавчого регулювання, а й від професійної підготовки, матеріально-технічного забезпечення та міжвідомчої взаємодії. Особливістю якої є балансування між забезпеченням прав громадян та реалізацією заходів, які можуть мати обмежувальний характер. Зокрема, це дотримання вимог законодавства, недопущення зловживань, забезпечення конфіденційності та використання отриманої інформації виключно у межах встановлених завдань. А в умовах воєнного стану в Україні підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, стикаються з новими завданнями, це виявлення диверсійно-розвідувальних груп, захист критичної інфраструктури та боротьба з незаконним обігом зброї, що вимагає адаптації до умов підвищеної загрози та відповідного правового регулювання.

Зроблено висновки, що оперативно-розшукова діяльність є ключовим інструментом забезпечення національної безпеки, правопорядку та ефективної боротьби зі злочинністю. Діяльність підрозділів, які здійснюють ОРД, базується на чітко визначених правах та обов'язках, що забезпечують ефективність їхньої роботи та сприяють дотриманню прав і свобод громадян. Здійснення такої діяльності вимагає особливого балансу між необхідністю втручання в особисте життя громадян для досягнення суспільно значущих цілей та обов'язком забезпечення законності й дотримання прав людини.

Ключові слова: оперативні підрозділи, оперативно-розшукова діяльність, права, обов'язки, дотримання прав людини

Kozlenko O. O. Rights and obligations of units carrying out operational and search activities

The article examines the rights and responsibilities of units that carry out operational and investigative activities. In the process of research, it was established that the legal status of units that carry out operational and investigative activities includes a wide range of powers, such as conducting covert activities, collecting

information necessary for the prevention and detection of crimes, as well as interaction with other law enforcement agencies. This activity is carried out by specialized units that have a special status, special powers and access to confidential information, which is clearly based on a regulatory and legal basis that defines their rights, duties, limitations and responsibilities. At the same time, the effectiveness of work depends not only on legislative regulation, but also on professional training, material and technical support, and interdepartmental cooperation. The peculiarity of which is balancing between ensuring the rights of citizens and the implementation of measures that may have a restrictive nature. In particular, this is compliance with the requirements of the law, prevention of abuse, ensuring confidentiality and using the received information exclusively within the limits of the established tasks. And in the conditions of martial law in Ukraine, units that carry out operational and investigative activities are faced with new tasks, namely the detection of subversive and intelligence groups, the protection of critical infrastructure and the fight against illegal arms trafficking, which requires adaptation to the conditions of increased threat and appropriate legal regulation.

The conclusions were drawn that investigative activity is a key tool for ensuring national security, law and order, and the effective fight against crime. The activities of units that carry out OIA are based on clearly defined rights and obligations that ensure the effectiveness of their work and contribute to the observance of the rights and freedoms of citizens. Carrying out such activities requires a special balance between the need to intervene in the private lives of citizens to achieve socially significant goals and the duty to ensure legality and respect for human rights.

Key words: *operational units, operational investigative activity, rights, duties, observance of human rights*

Актуальність дослідження прав та обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, обумовлена низкою факторів. По-перше, у контексті інтеграції України до європейського правового простору особливого значення набуває приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у сфері прав людини та правоохоронної діяльності через забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності оперативно-розшукової діяльності. По-друге, розвиток інформаційних технологій та їх використання у злочинній діяльності створює нові загрози, що потребують адекватної реакції з боку спеціалізованих підрозділів. Зокрема, це стосується захисту персональних даних, протидії кіберзлочинності та попередження терористичних загроз. По-третє, в умовах воєнного стану в Україні підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, стикаються з новими завданнями, такими як виявлення диверсійно-розвідувальних груп, захист критичної інфраструктури та боротьба з незаконним обігом зброї, що вимагає адаптації до умов підвищеної загрози та відповідного правового регулювання.

Мета і завдання статті полягає в тому щоб на основі чинного законодавства здійснити аналіз прав та обов'язків працівників які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Огляд останніх досліджень. Вище вказаному питанню увагу приділяли такі науковці, як Бандурка О.М., Білий А.В., Битяк Ю.П., Богініч І.О., Водька М.П., Грохольський В.Л., Дідоренко В.О., Джужа О.М., Долженков О.Ф., Думко А.Ф., Спринцев П.С., Кириченко О.В., Козаченко І.П., Кондратьєв Я.Ю., Користін О.Є., Корнієнко М.В., Малюга В.І., Найдьон Ю.О., Никифорчук Д.Й., Саковський А.А., Сервецький І.В., Погорецький М.А., Тацій В.Я., Хмеленко В.В., Чаплинський К.О., Черних С.П., Шапірко П.М., Яровий А.Р. та інші.

Виклад основних положень. В умовах сьогодення оперативно-розшукова діяльність є однією з ключових складових забезпечення державної безпеки, правопорядку та боротьби зі злочинністю, спрямована на виявлення, попередження, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, що становлять загрозу для суспільства, держави та окремих

громадян. Ця діяльність здійснюється спеціалізованими підрозділами, які мають особливий статус, спеціальні повноваження та доступ до конфіденційної інформації, що чітко базується на нормативно-правовій основі, яка визначає їх права, обов'язки, обмеження та відповідальність. Водночас ефективність роботи залежить не лише від законодавчого регулювання, а й від професійної підготовки, матеріально-технічного забезпечення та міжвідомчої взаємодії. Особливістю якої є балансування між забезпеченням прав громадян та реалізацією заходів, які можуть мати обмежувальний характер. Свого часу, професор І.П. Козаченко, зазначав, що ОРД має державно-правовий характер та є системою гласних і негласних заходів, оперативних та оперативно-технічних засобів, державних і правових гарантій законності, суворим дотриманням прав і свобод громадян, суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та осіб, які залучаються до її здійснення [1]. Будь-яка особа, у тому числі і ті хто має відповідний статус виконуючи повноваження держави наділені правами, обов'язками та відповідальністю. О.Ф. Скаун визначає правовий статус особи як «систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує своє поведінку в суспільстві, а також науковця вважає, що без створення державою умов для здійснення прав та обов'язків вони залишаться «заявами про наміри», ...вони є факторами реалізації правового статусу особи, а не елементами структури його системи» [2, с. 377-379]. А, науковець, М.І. Іншин вважає, що правовий статус державних службовців представляє собою сукупність їх прав, обов'язків, обмежень, морально-правових вимог, заборон, гарантій, заходів соціально-правового захисту та юридичної відповідальності працівників за невиконання чи неналежне виконання своїх посадових обов'язків [3, с. 152]. Повністю погоджуємось із зазначеною точкою зору.

Говорячи за правовий статус підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, то він включає широке коло повноважень, таких як проведення негласних заходів, збирання інформації, необхідної для попередження та розкриття кримінальних правопорушень, а також взаємодію з іншими правоохоронними органами. Однак ці повноваження супроводжуються комплексом обов'язків, які спрямовані на забезпечення правомірності, пропорційності та обґрунтованості їхніх дій. Розглядаючи обов'язки їх необхідно розділити на загальні, зокрема, це: виконання міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна; інформування відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб; здійснення взаємодії між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень; забезпечення із залученням інших підрозділів безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб; участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт.

Та ті, що впливають із КПК це вживання необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснювати профілактику правопорушень; виконання письмових доручень слідчого, вказівок прокурора та ухвал слідчого судді суду і запитів повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів.

Окрім, того зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування

для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. У разі, якщо ознаки кримінального правопорушення виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак кримінального правопорушення, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування [4].

Особливого значення оперативно-розшукова діяльність набуває в умовах воєнного стану, де основним завданням є виявлення диверсійно-розвідувальних груп, боротьба з незаконним обігом зброї, протидія терористичним загрозам які вимагають нових підходів до організації роботи підрозділів, що її здійснюють відповідно це зумовлює необхідність адаптації нормативно-правової бази до нових реалій, створення дієвих механізмів реагування на загрози та підвищення рівня відповідальності за дії, що виходять за межі закону. Оскільки аналізуючи чинне законодавство, наприклад, до закону України «Про Національну поліцію» внесено до повноважень вище зазначені положення, а у закон «Про оперативно-розшукову діяльність» ні. Відповідно можемо стверджувати про недосконалість у правовому регулюванні діяльності таких підрозділів, що може призвести до порушень прав громадян та неефективного виконання покладених завдань.

При виконанні основних завдань, підрозділи які здійснюють оперативно-розшукову діяльність наділені правами. Права – це інтереси певного суб'єкта адміністративно-правових відносин, які полягають в користуванні й вільному розпоряджанні соціальними благами й цінностями, а також дозволяють користуватися основними свободами у встановлених законом межах. Відповідно обов'язком є сукупність зобов'язань одного суб'єкта адміністративного права щодо інших, що є певною органічною необхідністю, яка узгоджує особисті й суспільні інтереси. Таким чином, права й обов'язки як комплексні елементи адміністративно-правового статусу виділяють його цілісну складову, без жодного з елементів якої він не може існувати [5].

Так, підрозділи які здійснюють оперативно-розшукову діяльність мають право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, Бюро економічної безпеки України, Служби безпеки України, погодженими з Офісом Генерального прокурора та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України; порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні. Таке право належить виключно органам Бюро економічної безпеки України та Національному антикорупційному бюро України в межах їх компетенції; ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій - виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, - витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних

у підготовці або вчиненні кримінального правопорушення, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України; проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб; відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка; негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України; з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 Кримінального кодексу України, проводити операції з контрольованого вчинення відповідних діянь. Порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України; виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України; здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263-265 Кримінального процесуального кодексу України; накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України; здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України; здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України; мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників; використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України; отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, та про загрозу; використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб - житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать; створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України; створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи; застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України; звертатися у межах своїх повноважень із запитом до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна; безпосередньо проводити або ініціювати проведення кримінального аналізу [4]. Слід зазначити, що можуть впливати і інші права, які не зазначені у законі «Про оперативно-розшукову діяльність». Погоджуємось та підтримуємо думку, що оперативно-розшукова діяльність має складний, багатогранний характер: по-перше, працівник оперативно-розшукового підрозділу є представником озброєного органу державної виконавчої влади, у зв'язку з чим приймає управлінські рішення, обов'язкові для виконання іншими суб'єктами правовідносин; по-друге, є спеціалістом в сфері оперативно-розшукової діяльності,

здійснює пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; по-третє, є особою найманої праці, суб'єктом державно-службових відносин, які виникають під час проходження державної служби в органах [5]. Отже, права та обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, формують основу їхньої діяльності, забезпечуючи баланс між ефективністю боротьби зі злочинністю та дотриманням прав людини. Для подальшого вдосконалення діяльності таких підрозділів необхідним є системний підхід до оновлення нормативно-правової бази, покращення технічного оснащення та підвищення кваліфікації кадрів. Це дозволить забезпечити належний рівень захисту прав громадян, ефективність правоохоронної діяльності та відповідність сучасним викликам і загрозам.

Висновки. Таким чином, оперативно-розшукова діяльність є ключовим інструментом забезпечення національної безпеки, правопорядку та ефективної боротьби зі злочинністю. Діяльність підрозділів, які здійснюють ОРД, базується на чітко визначених правах та обов'язках, що забезпечують ефективність їхньої роботи та сприяють дотриманню прав і свобод громадян. Здійснення такої діяльності вимагає особливого балансу між необхідністю втручання в особисте життя громадян для досягнення суспільно значущих цілей та обов'язком забезпечення законності й дотримання прав людини.

Список використаних джерел:

1. Козаченко І. П. Оперативно-розшукова діяльність як державо-правова форма боротьби зі злочинністю. Київ. : УАВС. 1995. 44 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
3. Іншин М. І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.05 ; Одеськ. нац. юрид. академія. Одеса, 2005. 452 с.
4. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
5. Горбач М. І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права: теорія і практика: дис... канд.юрид.наук.12.00.07. Київ. 2017. 215 с.
6. Букін М.П.Адміністративно-правове регулювання оперативно-розшукової діяльності органами внутрішніх справ. Дис. на здобут. наук. Ступеню канд. юр.наук. 1200.07. Харків. 2011. 199 с.

